

РОЗДІЛ VII

ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9.07:159.923

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)-233-235

Барчій Магдалина Степанівна,
старший викладач,

Мукачівський державний університет, м. Мукачєво

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті проаналізовано наукові підходи до вивчення проблеми самоактуалізації особистості в зарубіжній та вітчизняній психології. Узагальнено поняття самоактуалізації особистості, уточнені її особливості в рамках гуманістичних теорій. Виокремлено погляди вітчизняних науковців на проблему самоактуалізації особистості, уточнено характеристики самоактуалізованої особистості. Підкреслено, що процес самоактуалізації особистості є внутрішньо детермінованим процесом. Уточнено, що процес самоактуалізації особистості розглядається сучасними науковцями в тісному взаємозв'язку з процесами самореалізації, саморозвитку, а самоактуалізація виступає показником повноти самореалізації особистості.

Ключові слова: особистість, самоактуалізація, самореалізація, самоактуалізована особистість, особистісне зростання.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві помітно зростає увага до проблем самореалізації та самоактуалізації особистості. Інтенсивні зміни в суспільному житті нашої держави висувають високі вимоги до особистості, її здатності максимально розкрити свої здібності і реалізувати їх на благо суспільства. Тому пріоритетним завданням сучасної вищої освіти стає розвиток творчої, активної, ініціативної, професійно компетентної молоді, здатної змінювати середовище та самозмінюватися, саморозвиватися, самоактуалізуватися в сучасних соціальних умовах.

Дослідження проблеми самоактуалізації молоді є надзвичайно актуальним, оскільки людина з високим рівнем самоактуалізації набагато легше робить свій життєвий вибір, активна і відповідальна за власні дії, оригінальна й ефективна у нестандартних життєвих ситуаціях, є більш творчою, ініціативною. Саме у студентські роки процес самоактуалізації, на думку автора концепції самоактуалізації А. Маслоу, набуває особливої інтенсивності. Юнацький вік характеризується усвідомленням власної індивідуальності, неповторності, несхожості на інших. У цьому віці остаточно складається фундамент ціннісних орієнтацій, громадянської позиції, здійснюється життєве та професійне самовизначення, пошук самореалізації.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Теорія самоактуалізації є головним елементом гуманістичного напрямку в психології. Основоположною для гуманістичного напрямку є ідея про те, що усвідомлене прагнення до максимально можливого розкриття свого людського потенціалу і його реалізації в практичній життєдіяльності на благо суспільства шляхом самоактуалізації є необхідним чинником повноцінного розвитку людини, розкриття її потенціалу.

Поняття самоактуалізації розглядається в межах гуманістичної теорії К.Роджерса. На його думку, *прагнення до самореалізації* – це суб'єктна характеристика особистості, що передбачає поступову і безперервну реалізацію своїх внутрішніх потенційних можливостей, їх розгортання у процесі життя, потяг людини до нових вражень заради них самих, а не задля задоволення потреб [3]. Також, на його думку, цей феномен має вроджений характер для особистості. У даному аспекті його погляд є дотичним до того, як представники інших теорій розглядають даний феномен. Він проводить паралель із рослинами, а точніше із насінням, яке містить в собі задатки повноцінного дерева; так і людина, самоактуалізує, реалізує комплекс вроджених задатків та потенцій. К.Роджерс розглядає прагнення до самореалізації як центр, основу формування всіх інших прагнень. Слід відмітити, що ця потреба розглядається в межах його теорії як продукт фізіологічних процесів організму. Вона спрямована як на зниження

напруги індивіда, пошук комфорту та збереження життя, так і на підвищення напруги, адже цього потребує його мотивація до розвитку та покращення, повноцінного функціонування. К. Роджерс вказує, що самоактуалізація сприяє розвитку індивіда в напрямку все більшої складності, самодостатності, зрілості та компетентності. Передбачається, що в кожній людині є прагнення ставати компетентним настільки, наскільки це можливо для неї біологічно. Самоактуалізація – це головний мотив людини, фундаментальний аспект людської природи, що спонукає людину рухатися до більшої конгруентності і до реалістичнішого функціонування і є основним джерелом життя. Крім цього, самоактуалізація – це прагнення стати собою, справжнім, автентичним і цілісним, здатним до повноцінного функціонування [3].

А. Маслоу робить самоактуалізацію наріжним каменем цілої філософсько-світоглядної системи. Він розглядає самоактуалізацію як «повноцінний розвиток людини», який є нормальним для усього людського роду, а також незалежним від часових та просторових характеристик, тобто є у меншій мірі культурно обумовленим.

На думку А. Маслоу, самоактуалізована особистість це звичайна людина, в якій нічого не забрано, а не особлива людина, якій що-небудь додано [3]. Для самоактуалізації особистості необхідно повною мірою розкрити свої здібності, таланти, можливості. Безумовно, що для цього необхідні певні соціальні умови та внутрішні рушійні сили. Розкриваючи сутність своєї концепції, А. Маслоу виділив дефіцитарні мотиви та мотиви росту, які він називав метапотребами. Саме вони, на його думку, викликають прагнення людини до самоактуалізації.

Перманентне незадоволення метапотреб суттєво гальмує особистісне зростання, а як наслідок - і процес самоактуалізації. Вчений виділив такі основні характеристики самоактуалізованої особистості: правда, краса, гармонія, унікальність, досконалість, необхідність, завершеність, справедливість, порядок, простота, багатство, спокій, свобода, гра, самодостатність. Ці характеристики в людей різняться за ступенем вираження, яскравості. Пізнання власної ідентичності, досягнення автентичності, повна самореалізація людини, на думку вченого, неспроможні автоматично позбавити її від різноманітних проблем. Однак високий рівень самоактуалізації значно полегшує розв'язання цих проблем.

Прагнення до самоактуалізації визначається як безперервна актуалізація потенцій, здібностей і талантів, як здійснення місії, як повне знання й прийняття власної потаємної суті, як невинне прагнення до єдності, інтеграції та синергії особистості. Рівновага, адаптація, вкоріненість в середовищі зменшують або знищують прагнення до самоактуалізації. Прагнення до самоактуалізації у А.

Маслоу виявляється вершиною піраміди ієрархії потреб. Відповідно до того як людина підіймається за ієрархією потреб, вона стає все більш вільною у виборі напрямку особистісного зростання. Дотримуючись обраного напрямку, людина обов'язково розвивається як індивід, як особистість, як суб'єкт діяльності.

Проблеми, близькі до самоактуалізації та самореалізації, досліджували також Е. Еріксон, В. Франкл, Е. Фромм, К. Хорні та ін. Так, проблема особистісного зростання відображена в епігенетичній теорії Е. Еріксона. Вчений зазначав, що на кожному віковому етапі настає криза як наслідок досягнення певної психічної зрілості. За умови позитивного розв'язання конфлікту можливе подальше особистісне зростання. В іншому випадку такий розвиток є проблематичним і може істотно гальмуватись [3].

Розробляючи теорію логотерапії, В. Франкл підкреслює роль прагнення особистості до пошуку сенсу життя як вродженої мотивації, яка і є, на його думку, найбільшим рушійним джерелом розвитку особистості. Вчений виділяє три групи цінностей: творчість, переживання, відносини, які впливають із шляхів пошуку смислу, наша творча робота (те, що даємо життю); переживання цінностей (те, що ми беремо від життя); ставлення до долі (наша позиція в житті) [3,4].

Отже, у психологічних теоріях гуманістичного спрямування потенціал особистості пов'язується з її здатністю до автентичного (справжнього) буття, в основі якого лежать повне усвідомлення ситуації, в якій людина здійснює вибір з низки можливостей; здійснення адекватного вищим цінностям вибору, що зумовлює розвиток особистості; і, нарешті, прийняття відповідальності за свій вибір та здатність до безперервного зростання особистості і до безмежної творчості.

Мета статті: проаналізувати окремі наукові підходи до вивчення самоактуалізації особистості в зарубіжній та вітчизняній психології.

Результати дослідження. У вітчизняній психології самоактуалізація розглядається як проблема становлення особистості. Основними у вивченні процесу розвитку та формування особистості є принципи єдності свідомості і діяльності, розвитку свідомості й особистості у діяльності, детермінізму, розкриті у працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтєва, В. Мясіщева, С. Рубінштейна. Розвиток детермінується не тільки власне особистісними якостями і станами, сформованими соціумом, а й природними, індивідуальними характеристиками, потенційними можливостями людини загалом.

Сучасні науковці (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Г. Балл, І. Бех, О. Бондаренко, М. Боришевський, Б. Братусь, І. Булах, Є. Головаха, Ю. Долінська, Л. Коган, О. Кронік, Д. Леонтєв, П. Лушин, С. Максименко, І. Маноха, В. Муляр, О. Орлов, О. Скрипченко, Л. Сохань, В. Татенко, Т. Титаренко та ін.) розглядають самоактуалізовану особистість як індивіда із розвинутою суб'єктністю, здатністю до самовияву, активного суб'єкта власної життєдіяльності, життєтворчості, будівника свого неповторного життєвого світу.

С. Максименко розглядає самоактуалізацію на рівні із саморозвитком, самоздійсненням, самореалізацією та індивідуалізацією. Він розглядає людину, що здійснює процес самореалізації, як таку, що відмовляється від конформізму та актуалізує свою Самість, а саме підсвідоме та надсвідоме піддрунтя особистості людини. Дослідник вважає, що самореалізація особистості є, насправді, органічно властивою будь-якій людині (і зовсім недоречними є тези про те, що, ніби-то, дуже невелика кількість людей самореалізується, оскільки це «роблять всі») [4].

Самоактуалізацію розглядають як багатомірний феномен, що охоплює всебічний і безперервний розвиток творчого та духовного потенціалу людини, максимальну реалізацію її можливостей, адекватне сприйняття навколишнього світу і свого місця в ньому, багатство емоційного й духовного життя, високий рівень фізичного здоров'я та моральності.[1].

Деякі вчені (В. Муляр, Л. Коган, Л. Коростильова, Н. Борисова та ін.) вважають поняття «самоактуалізація» і

«самореалізація» дуже близькими за змістом. Самоактуалізація виступає показником повноти самореалізації особистості. Вона свідчить про ступінь розвитку самосвідомості, рівень орієнтованості у життєвих і соціальних ситуаціях, наявність потенційних та реальних можливостей особистості для її самоздійснення, рівень організаційно-вольової зрілості в управлінні життєвими обставинами та подоланні життєвих труднощів.

Аналіз літературних джерел дозволяє визначити самоактуалізацію як найбільш повну і вільну реалізацію особистістю своїх можливостей; тенденцію максимізувати таланти у найрізноманітніших сферах життєдіяльності. У вузькому розумінні самоактуалізація – це вроджена тенденція до безперервного розгортання свого необмеженого творчого потенціалу у навчально-професійній діяльності. Самоактуалізація особистості, зумовлюється дією внутрішніх і зовнішніх чинників, вплив яких на цей процес опосередковується рівнем соціальної активності суб'єкта.

У своєму дослідженні Л. Кобильник розглядає процес самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів як найбільш повну і вільну реалізацію особистістю своїх можливостей; вроджену тенденцію до безперервного розгортання свого необмеженого творчого потенціалу у найрізноманітніших сферах життєдіяльності; тенденцію максимізувати таланти і дарування[2].

Українська дослідниця Г. І. Меднікова встановила суттєвий багатограний зв'язок між структурою і змістовими особливостями ставлення до себе та самоактуалізацією студентів. Змістовний аналіз компонентів ставлення до себе засвідчив, що за наявності у структурі самоставлення певних бар'єрів самоактуалізації присутні і такі особливості самоставлення, які можуть пригнічувати потенціал подальшого особистісного зростання і самоактуалізації. Водночас, у структурі самоставлення студентів з більш вираженою тенденцією до самоактуалізації присутні характеристики, які у подальшому можуть сприяти гальмуванню процесу самоактуалізації [5].

Отже, самоактуалізація у вітчизняній психології розуміється як прагнення до осягнення і вдосконалення себе, втілення своїх можливостей, талантів і здібностей в особистісно та соціально прийнятних формах активності й діяльності. Самоактуалізація забезпечує автентичність і цілісність особистості як наслідок розкриття, усвідомлення та інтеграції різних сторін індивідуальності. Процес становлення цілісності особистості, перетворення її з об'єкта соціальних впливів у суб'єкта індивідуального й суспільного розвитку відбувається протягом усього життєвого шляху людини. Завдяки самоактуалізації людина досягає вершин життя, особистісної та професійної зрілості. Організуючим і спрямовуючим початком самоактуалізації є система складних взаємин особистості з різними реаліями дійсності та з самим собою.

Н. Старинська визначає самоактуалізацію як внутрішню активність суб'єкта, метою якої є виявлення потенційних можливостей, цінностей і смислів. Результатом такої активності є осягнення власної унікальності, цінності та життєвого призначення, становлення людини як суб'єкта власної життєдіяльності [6].

Здійснений аналіз різних підходів до проблеми самоактуалізації особистості дозволяє зробити висновок про те, що зростання й розвиток особистості залежить від самої особистості, тобто вони є самодетермінованими. Самоактуалізація розглядається у взаємозв'язку з процесами самореалізації, саморозвитку, самовдосконалення та іншими категоріями «само». Усі виділені категорії, пов'язані з самоактуалізацією, уточнюють різні її аспекти, гармонійно доповнюють кожне категорійне значення. Найбільш повним можна вважати інтеграційний підхід до визначення самоактуалізації як комплексу системних якостей, що сприяють розкриттю внутрішнього потенціалу людини під час її індивідуалізації. Таким чином, самоактуалізація є і процесом, і станом, і властивістю спрямованості особистості.

Отже, саморозвиток і самоорганізація власної активності, діяльності, прийняття на себе відповідальності за своє життя і життя близьких є головним показником просування людини шляхом

самоактуалізації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, в сучасних дослідженнях під самоактуалізацією розуміють внутрішню активність суб'єкта, метою якої є виявлення потенційних можливостей, цінностей і смислів. Результатом такої активності є становлення людини як суб'єкта власної

життєдіяльності, її особистісний розвиток. Успішна самоактуалізація стимулює різноплановий розвиток можливостей особистості. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні властивостей самоактуалізованої особистості різного віку та фаху.

Список використаних джерел

1. Братаніч Б.В., Ільченко І.Г. Самоактуалізація особистості та освіта / Б. В. Братаніч, І. Г. Ільченко // Філософські проблеми освіти . – 2011. – № 2. – С. 13 – 20.
2. Кобильнік Л. М. Психологічні особливості самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів: дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Кобильнік Л. М. – К., 2007. – 250 с.
3. Копець Л. В. Психологія особистості: навч. посібн. / Л. В. Копець – К.: Вид. дім «Києво-могилянська академія», 2007. – 460 с.
4. Максименко С.Д. Психологія особистості: Підручник / С.Д. Максименко, К. С. Максименко, М.В. Папуча. – К.: ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.
5. Меднікова Г.І. Характеристика самоактуалізації студентів з різними варіантами структури ставлення до себе / Г.І. Меднікова [Електронний ресурс]: збірник наук. пр.: Психологічні науки. – Т. 2. – Вип. 10 (91). – Режим доступу: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/42_6.pdf
6. Старинська Н.В. Особливості самоактуалізації майбутніх психологів у процесі професійної підготовки: монографія / Н. В. Старинська. – К.: «Інтерсервіс», 2015. – 178 с.

References

1. Bratanich B.V., Il'chenko I.G. 2011. Samoaktualizacija osobnosti ta osvita [Self-actualization of personality and education] Filosofov'ski problemi osviti. № 2.P. 13-20.
2. Kobil'nik L. M., 2007. Psihologichni osoblivosti samoaktualizacii osobnosti majbutnih psihologiv i pedagogiv: dis. ... kand. psihol. nauk: 19.00.07 [Psychological peculiarities of self-actualization of the personality of future psychologists and educators] M. K. 250 p.
3. Kopec' L. V., 2007. Psihologija osobnosti: Navch. Posib. [Psychology of personality] K.: Vid. dim «Kievo-mogiljans'ka akademija» 460 p.
4. Maksimenko S.D. 2007. Psihologija osobnosti: Pidručnik [Personality Psychology] K.: TOV "KMM", 296 p.
5. Mednikova G.I. Harakteristika samoaktualizacii studentiv z rizmimi variantami strukturi stavlennja do sebe [Characteristics of students' self-actualization with different variants of self-attitude structure] T. 2. Vip. 10 (91). Retrieved from: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/42_6.pdf
6. Starins'ka N.V. 2015. Osoblivosti samoaktualizacii majbutnih psihologiv u procesi profesijnoi pidgotovki: monografija [Features of self-actualization of future psychologists in the process of professional training] K.: «Interservis», 178p.

В статтє проанализированы научные подходы к изучению проблемы самоактуализации личности в зарубежной и отечественной психологии. Обобщено понятие самоактуализации личности, уточнены ее особенности в рамках гуманистических теорий. Выделены взгляды отечественных ученых на проблему самоактуализации личности, уточнены характеристики самоактуализированной личности. Подчеркнуто, что процесс самоактуализации личности является внутренне детерминированным процессом. Уточнено, что процесс самоактуализации личности рассматривается современными учеными в тесной взаимосвязи с процессами самореализации, саморазвития, самоактуализация выступает показателем полноты самореализации личности.

Ключевые слова: личность, самоактуализация, самореализация, самоактуализированная личность, личностный рост.

The article is analyzing scientific approaches to the study of the problem of self-actualization of personality in foreign and native psychology. The article generalizes the concept of self-actualization of the personality, specifies its features within the framework of humanistic theories of personality. The views of native scientists on the problem of self-actualization of the personality have been highlighted. The characteristics of the self-actualized personality have been specified. It has been emphasized that modern researchers view the self-actualized personality as an individual with developed subjectivity, ability to express themselves, an active subject of their own vital activity, creativity, the builder of their unique life world. The most comprehensive one can be considered an integration approach to the definition of self-actualization as a set of systemic qualities that contribute to the disclosure of the internal potential of the individual during his individualization. It has been emphasized that the process of self-actualization of the individual is an internally determined process. It has been specified that the process of self-actualization of the personality is considered by modern scientists in close connection with the processes of self-realization, self-development, self-actualization is an indicator of completeness of self-realization of personality. It has been determined that the self-actualization of the personality indicates the degree of development of self-awareness, the level of orientation in life and social situations, the presence of potential and real opportunities for the individual's self-fulfillment, the level of organizational and volitional maturity in managing life circumstances and overcoming life difficulties. Self-actualization encompasses the comprehensive and continuous development of a person's creative and spiritual potential, maximizing the realization of his or her abilities, adequate perception of the world and its place in it, wealth of emotional and spiritual life, high level of physical health and morality. Self-actualization ensures the authenticity and integrity of the individual because of disclosure, awareness and integration of different individual sides. Successful self-actualization stimulates diverse development of personality possibilities.

Keywords: personality, self-actualization, self-realization, self-actualized personality, personal growth.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>